

„Nemoku lietuviškai, bet esu lietuvis širdyje“: koks lietuvių kalbos likimas išeivijoje?

Aurelija BANIULAITIENĖ

Turbūt dažnam teko girdėti panašią frazę, tariamą antrosios ar trečiosios kartos emigranto, jau negebančio kalbėti tėvų ar senelių kalba, bet tvirtinančio, kad vidumi esąs lietuvis. Nepaisant didžiulio emigracijos masto ir atliekamų tyrimų, emigrantų paveldėtosios kalbos ir tapatybės išsaugojimo nuostatas suvokti nėra paprasta. Koks jų santykis su kalba ir kokia motyvacija išvykus neprarasti kalbinių įgūdžių kitakalbėje aplinkoje? Ar nemokant kalbos galima jaustis tos tautos dalimi? Atsakyti nelengva, kaip ir tiksliai nustatyti, kiek žmonių iš tiesų išvažiavo iš Lietuvos, turint galvoje, kad toli gražu ne visi išvykstantieji oficialiai deklaruoja išvykimą. Garsiai tvirtinama, kad išeivijoje gyvena apie vienas milijonas tautiečių. Viešoji statistika rodo, kad vien nuo 1990-ųjų dėl emigracijos Lietuva neteko per 700 tūkst. gyventojų (duomenys iš <http://123.emn.lt/apie-mus/>). Galima teigti, kad tai pati galingiausia emigracijos banga, vadinama trečiaja, tačiau jos į platuji pasaulį dėl ekonominių priežasčių „nublokštų“ lietuvių kalbinių nuostatų ir elgsenos mokslininkai dar nėra išsamiau ištyrę. Visuomenėje jaučiamos prastos tendencijos. Patys emigrantai teigia pastebintys, kad net apie 90 proc. vadinamųjų ekonominių emigrantų vaikų jau nekalba lietuviškai. Ryškėja dar viena tendencija – ilgam svetur, ypač anglakalbėse šalyse, apsistoję lietuviai keičia lietuviškus asmenvardžius į angliškas versijas. Jų teigimu, lietuviškų šaknų slėpimas lengvina geresnio darbo paiešką.

Ankstesnių emigrantų kalbos tyrimai teikia vilčių, bet...

2015 m. Vilniaus universiteto išleistoje kolektyvinėje monografijoje „Emigrantai: kalba ir tapatybė“ (mokslinė redaktorė prof. dr. Meilutė Ramonienė) analizuotas įvairiuose žemynuose, įvairiose šalyse gyvenančių skirtingų emigracijos bangų, skirtingų kartų lietuvių emigrantų kalbinis elgesys, kalbos ir tapatybės sąsajos. Kaip rašoma monografijoje, šiame darbe labiausiai išryškėjo pokario bangos emigrantų ir jų vaikų ar anūkų šeimų kalbų politika ir vadyba.

Daugumai pirmosios kartos išeivių lietuvių kalba buvo duotybė – išmokta iš tėvų, nes gimė ir augo Lietuvoje. Jie visi 100 proc. supranta lietuviškai, ne ką mažesnis procentas geba kalbėti ir skaityti, 93 proc. to laikotarpio išeivių ir rašymas nekelia problemų. Visai nesupranta lietuviškai 6 proc. antrosios kartos emigrantų, gimusių jau ne Lietuvoje, ir net 27 proc. trečiosios kartos emigrantų, lietuvių senelių anūkų. Atitinkamai jų kalbėjimo, skaitymo ir rašymo gebėjimai dar menkesni. Įdomu tai, kad bendruomenių susibūrimuose kalbą jie vartoja netgi dažniau negu namuose. Monografijos autoriai daro prielaidą, kad bendruomenių susirinkimai yra ta vieta, kuri padeda jau ne Lietuvoje gimusiems apklaustiesiems išlaikyti lietuvių kalbos gyvybingumą. Trečioji išeivių banga yra nevienalytė. Šio laikotarpio išeiviai kuriasi ten, kur lietuvių ir lietuvių kilmės asmenų nėra daug arba visai nėra, todėl šalia nėra lietuvių bendruomenės, o jei ir yra, trečiosios bangos emigrantai mažiau dalyvauja bendruomenės gyvenime. Be to, jų vaikai dar tik auga, dar nesukūrę šeimų. Nors šiuolaikinės technologijos leidžia bendrauti gyvai, o sąlygos sugrįžti yra geresnės, mokslininkų nuomone, šiems vaikams per mažai sudaroma sąlygų socializuotis lietuviškai.

Globalizacija skatina analogiškus procesus tiek Lietuvoje, tiek išeivijoje

Kad situacija nėra džiuginanti, pastebi ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkas Audrys Antanaitis. Jo įsitikinimu, globalizacija lietuvių kalbai kelia daug iššūkių. Tai ir kalbinės motyvacijos stoka, neišspręstas kalbos vartojimas informacinių technologijų srityje, kitų kalbų įtaka, lietuvių kalbos prestižo įprastame žmonių gyvenime ir moksle nuvertinimas. Komisijos vadovo nuomone, būtent laikmetis lemia, kad visi kalbos vystymosi procesai, kurie yra čia, yra ir išeivijoje. „Pasireiškia perdėtas tarptautiškumas, pastebimas noras paslėpti savo tautybę, dažnai verslo įmonėms mieliau parenkami nelietuviški pavadinimai – šią tendenciją aiškiai matome. Be to, Komisija jau gauna prašymų ne tik iš užsienio, bet ir Lietuvos pakeisti asmenų vardus“, – teigia jis. Tokie reiškiniai reikalauja sprendimų stabdyti arba bent sulėtinti negatyvius procesus. Reikalinga ir kalbos politika, ir, ypač išeivijoje, pilietinis sąmoningumas. Komisija patvirtino penkerių

metų Lietuvių kalbos prestižo stiprinimo programą, kurios vienas iš pagrindinių uždavinių yra skatinti domėjimąsi lietuvių kalba, formuoti teigiamas visuomenės, įvairių tikslinių grupių, tarp jų ir užsienio lietuvių bendruomenių, nuostatas dėl lietuvių kalbos ir jos vartojimo, aktyvinti akademinės bendruomenės, žiniasklaidos ir visuomenės dialogą aktualiais kalbos klausimais.

Nutautėjimo tempai spartėja?

Pasak VLKK pirmininko A. Antanaičio, išsivija deklaruojama, kad yra Lietuvos atstovai pasaulyje, kad Lietuva ir jos kultūra jiems labai brangi, bet tai reikia įrodyti ne tik žodžiais, bet ir darbais. Nes patirtis, teigia jis, dabar iš tiesų yra gana liūdna. „Seniau būdavo nutautėjama per tris kartas – jau ketvirtoji sunkiai kalbėdavo lietuviškai. O dabar pastebime siaubingą dalyką – virsta kitakalbiais jau pirmoji išvykusiųjų karta“, – apgailestauja jis. Taigi, anot Komisijos pirmininko, gyvendami svetur nustoja lietuviškai kalbėti tie, kurie iš Lietuvos išvažiavo būdami vaikai ir mokėdami gimtąją kalbą. Tai rodo, kad situacija iš tiesų yra grėsminga. „Reikia galvoti, kaip mes visi galėtume dirbti kartu ir Lietuvai, ir jos kultūrai plačiąja prasme, jei deklaruojame, kad esame neatskiriama dalis, kad norime pilietybės. Tuomet valstybinė kalba yra neatskiriama nuo šio proceso“, – teigia A. Antanaitis.

Vienas iš svarbiausių dalykų yra lituanistinis švietimas, įsitikinęs jis. Dabar pasaulyje egzistuoja maždaug 230 lituanistinių mokyklų, jas lanko, skaičiuojama, apie septynis tūkstančius vaikų. Kiekvienas galime suprasti, koks tai mažas procentas. A. Antanaitis tokį menką tautiečių aktyvumą sulygina su balsavimu rinkimuose. „Tiems, kurie nebalsuoja, ko gero, nerūpi Lietuva. Sąmoningumo mes nepadidinsime tų, kurie jau atsiriboję nuo Lietuvos. Turime dirbti su tais, kurie yra aktyvūs kaip lietuviai“, – sako jis. Suprantama, kad laikmetis diktuoja savo reikalavimus ir galimybes, todėl Komisijos vadovas siūlo stiprinti virtualų lituanistinį švietimą.

Virtuali mokykla pasiektų visus užsienio lietuvius

VLKK planuose jau numatyta virtuali mokykla užsienio lietuviams, kurioje pamokos vyktų realiu laiku. Ši mokykla ateityje turėtų tapti Lietuvos švietimo sistemos dalimi. Žinoma, tai brangus „malonumas“, nes reikia sukurti visą mokyklos sistemą – parengti mokytojus, pasirūpinti materialine baze. Tai būtų mokykla visiems pasaulio lietuviams, nes šiuo metu veikiančias mokyklas,

daugiausia sekmadienines, lanko tik gyvenantys netoli jų. Kur yra mažos bendruomenės, ten ir mokyklų nėra. O kaip žinome, lietuviai yra pasklidę po pasaulį labai plačiai. Virtualumas leistų pasiekti visus jiems tinkamu laiku. Ši idėja jau pristatyta Pasaulio lietuvių bendruomenei, LR Seimo Švietimo ir mokslo komitetui, Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai. Jai iš esmės pritarta, dabar tik reikia spręsti finansavimo klausimą.

Lituanistiniai kursai ir stovyklos stiprina ryšį su Lietuva

Lietuvoje reikėtų skatinti lituanistinius kursus, stovyklas užsienio lietuvių vaikams, kad visi norintys patektų už simbolinį mokestį. VLKK vadovas nemano, kad Lietuva turėtų finansuoti 100 procentų, bet lėšų trūkumas neturėtų būti priežastis nepatekti į Lietuvą. Kai vaikai ar jaunuoliai atvažiuoja čia, į senelių ar tėvų šalį, netgi jei ir gimę svetur, jų santykis su šalimi pasikeičia, įsitikinęs A. Antanaitis. Tiesa, šis procesas vasaromis vyksta ir dabar – panašius mokymus organizuoja universitetai, Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, bet mastus reikia didinti. Vilniaus universiteto duomenimis, šio universiteto Lituanistinių studijų katedros rengiamus lietuvių kalbos kursus užsieniečiams praėjusią vasarą baigė apie 90 studentų. A. Antanaičio manymu, į Lietuvą mokytis turi važiuoti ne dešimtys, o šimtai, gal net tūkstančiai.

Aktyvios bendruomenės gali palaikyti kalbą kaip tautinį ryšį

Siekiant išsaugoti lietuvių kalbos įgūdžius ir tapatybę nepamainomas yra pačių bendruomenių aktyvumas. Lietuvoje įgyvendinama daug programų, organizuojama daug renginių, skirtų viso pasaulio lietuviams. Kalbos komisija jau ketvirtus metus nuo vasario 16-osios iki kovo 11-osios organizuoja Lietuvių kalbos dienas. Kasmet vyksta apie trys tūkstančiai renginių Lietuvoje ir išeivijoje. Pernai sulaukta Austrijoje, Baltarusijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Italijoje, Latvijoje, Norvegijoje, Vokietijoje ir kitose šalyse gyvenančių lietuvių bendruomenių aktyvumo. Organizatoriai visada laukia, kad kuo labiau įsitrauktų išvykusieji. Lietuva turi pasiūlyti galimybių, o išeivija – tomis galimybėmis pasinaudoti, samprotauja Komisijos pirmininkas. Jo manymu, veikla turėtų vykti per Pasaulio lietuvių bendruomenę ir kraštų bendruomenes. Reikėtų aiškiau suformuluoti užduotį norint išsaugoti gimtąją kalbą. Juk prigimtinės kalbos principai įtvirtinti trečiame Lietuvių chartijos punkte, ir šio punkto įgyvendinimas šiandien atrodo truputėlį „praskydes“. „Apie pilietybę pasaulio lietuviai diskutuoja jau dvidešimt metų nesustodami, o apie kalbą, kuri yra ne mažiau svarbi, kalba

bendrais bruožais. Deklaruoti meilę valstybei ir kalbai yra lengva, bet problemos yra labai konkrečios“, – sako A. Antanaitis.

Ar baisi dvikalbystė?

Kartais gąsdinamasi dvikalbystės, teigiant, kad dviejų kalbų mokymasis vienu metu gali sujaukti galvą. Dvikalbystė yra visiškai natūralus dalykas ir savaime nėra baisi, įsitikinęs VLKK pirmininkas. Jis primena nuo XVI a. Lietuvoje buvus dvikalbystę, bent jau ji buvo paplitusi tarp inteligentų aristokratų. Tuo metu vyravo lietuvių ir lenkų kalbos. Dabartinė senelių ir tėvų karta okupuotoje Lietuvoje patyrė lietuvių ir rusų kalbų sankirtą. Bet tai nereiškia, kad lietuvių kalba nukentėjo. Dabar kalba išgyvena tokią pačią akistatą su anglų kalba. Anot A. Antanaičio, dvikalbystė arba daugiakalbystė yra labai naudingas dalykas. „Jei būčiau jaunesnis, tai mokyčiausi ir anglų, ir lenkų, ir rusų, ir latvių kalbų“, – pokštauja jis. Ir pabrėžia, kad blogai yra kita – kai nuvertinama sava kalba. Kai galvojama, kad gimtoji kalba neturi perspektyvos, yra neprestižinė, skurdi. Dėl to ragina išsiviją laikyti savo pareiga ginti ne tik savo pilietinius interesus, bet ir kalbą. Lietuvių chartijos trečiame punkte skelbiama, kad lietuviams lietuvių kalba yra būtina. Labai svarbu, kad jie, mokydamiesi ir mokėdami daug kalbų, suvoktų, jog yra lietuviai, o mokėti kalbėti lietuviškai yra „kieta“.

Išsivija yra kaip mūsų „draudimas“

Išsivijos vaidmuo šiandienos ir ateities Lietuvai yra nepaprastai svarbus. Kaip buvo svarbus ir tarpukario, ir okupuotai Lietuvai. Išsivija palaikė Lietuvos laisvės siekį, aukojosi ir tikėjo laisve! A. Antanaitis prisimena pažintį su Pasaulio lietuvių bendruomenės pirmininku Broniumi Nainiu, Amerikos lietuvių bendruomenės Švietimo tarybos pirmininke Regina Kučiene ir jos vyru Viktoru Kuču. Kai 1991 m. vyko Sausio 13-osios įvykiai, dabartinis Komisijos pirmininkas dirbo Kultūros ir švietimo ministerijoje. „Skubiai evakavome ministeriją, slėpėme dokumentus, vežėme viską į privačius butus, kad nepapultų į okupantų rankas. Susisiečiau su ponia Regina, papasakojau, kas dedasi, nes tuo metu buvo svarbus kiekvienas ryšys, kad galėtume pranešti apie brutalią prievartą“, – dalijasi prisiminimais. Jis pastebi, kad Lietuva ir šiandieną yra fronto valstybė. Dar prieš 2014-uosius niekas nesitikėjo, kad tokių įvykių kaip Krymas šiandienos pasaulyje gali būti. Nors ir esame NATO nariai, niekas nėra tikras, jog niekada neiškils pavojus. Ir dėl to išsivija turi būti kuo sąmoningesnė, kad, neduok Dieve, nelaimės atveju laisvame pasaulyje galėtų atstovauti Lietuvai. Vadinasi, tas sąmoningumo ir lietuviybės

išlaikymo siekis nėra savitikslis. Anot A. Antanaičio, išėvija yra kaip mūsų „draudimas“, į kurį kasmet investuojame su viltimi, kad jie jaus pareigą „kompensuoti“ tada, kai reikės.

Lietuvoje demografinė situacija yra prasta – gyventojų kasmet vis mažėja. Išėvija yra kad ir nedidelis, bet mūsų genofondo šaltinėlis. Grįžtančių šiuo metu yra, ir taip svarbu, kad tas šaltinėlis neužaktų. Reikia turėti vilties, kad, Lietuvai visiškai susilyginus su ekonomiškai išsivysčiusiomis šalimis, tas grįžimas bus masiškesnis. Kaip airiai grįžo į tėvynę situacijai pasikeitus. VLKK pirmininkas viliasi, kad daug pareigos jausmą Tėvynei išlaikiusių lietuvių taip pat sugrįš – su patirtimi, mokėdami kalbą. Nors ir keli tūkstančiai iš milijono. Ir kad lietuvių kalba nebus kliūtis integruotis į Lietuvos gyvenimą. Ir ne vienas sugrįžęs pasakys: „Aš esu lietuvis širdyje ir aš noriu kalbėti lietuviškai.“

pasauliolietuvis.lt

„Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.